

مقدمه‌ای بر

جغرافیای نظامی

(قسمت چهارم)

سرلشکر پاسدار دکتر سید یحیی صفوی
عضو هیأت علمی دانشگاه امام حسین (ع)

جدول (۱): طرح آنالیز ناحیه‌ای^۲

پایگاه داده‌ای جغرافیایی			
آب و هوا	دریا و اقیانوس	ژئومورفولوژی	مشخصات زمین
اقلیم داده‌های نور	آب دریا جذروید و جریانات دریایی	شکل و شمای زمین زهکشی	موقعیت اندازه شکل
آبشارها سایه باران	امواج آبهای ساحلی	زمین شناسی خاک	
		رویت‌دینها	

۲-۱-۲) طرح و مدل تجزیه و تحلیل ناحیه‌ای

اهمیت هر ناحیه جغرافیایی در رویارویی با تغییرات فصلی، چرخه‌ای، اتفاقی و ناگهانی سنجیده می‌شود و فرماندهان و کارشناسان نظامی در رده‌های بالای ستادی باید در هماهنگی با مأموریتها، وضعیت‌ها، نیروهای موجود در هر طرف و تخصص و کارایی فن‌آوری ارزیابی نمایند. تأثیر و نفوذی که جغرافیای طبیعی، انسانی و نظامی / سیاسی بر طرحها، برنامه‌ها و عملیات نظامی در هر سطح و مقطعی دارد، ضرورت بررسی همه جانبه و سرعت در تجزیه و تحلیل و دستیابی سریع به اطلاعات جغرافیایی را همواره مورد تأکید می‌نماید.^۱

۲-۱-۲) پایگاه داده‌های جغرافیایی

پایگاه داده‌ای کلیه حقایق مربوط به جغرافیا و اساس و شالوده آنالیز هر ناحیه را تشکیل می‌دهد. بررسی و مطالعات برجسته‌ای نظیر رابطه‌های مکان / فضایی، توپوگرافی، اقلیم شناسی، هواشناسی، جمعیت، الگوهای شهری و روستایی، شبکه حمل و نقل و سازه‌های دست بشر از جمله بنای اصلی یک پایگاه داده‌ای را تشکیل می‌دهد. پایگاه داده‌ای جغرافیایی متناسب با تکنیک‌های مختلف تجزیه و تحلیل پاسخگوی بسیاری از نیازهای تجزیه و تحلیل ناحیه‌ای را فراهم می‌سازد.

جغرافیای فرهنگی (انسانی)		
جاده‌ها	شهرهای بزرگ	الگوی جمعیتی
راه آهن	شهرهای کوچک	نرخ رشد
فرودگاه‌ها	پایگاه نظامی	گروه‌ها، طایفه‌ها و قبیله‌ها
سد‌ها، بندادر	تأسیسات	مذهب و زبان
آبراهه	استحكامات	بهداشت عمومی و آموزش
خطوط لوله و انتقال نیرو	صنایع مهم	

نظامی / سیاسی باشد و در این محدوده باید از خطوط ارتباطی مورد نیاز برخوردار بود، تابوتان به نواحی دور دست حوزه و میدان مسئولیت خود دسترسی داشت. پس از رسیدن به موقعیت از پیش تعیین شده بایستی توانایی تشکیل نیروهای مشترک را داشت و زیر ساختهای سودمندی را که از نظر نظامی دارای اهمیت است بر آورده کرد.

تجزیه و تحلیل استراتژیکی (در سطح ملی)

نواحی نقل و هسته نیروهای دشمن را که دارای اهداف بزرگ سیاسی، فرهنگی، نظامی، تصرف، نگهداری و تخریب هستند و یا کنترل آنها موجب امتیاز و برتری برجسته‌ای می‌شود، مورد ارزیابی قرار می‌دهد.

آنالیز تحلیلی ناحیه‌ای تاکتیکی

تحلیل‌های ناحیه‌ای که برای نیروهای رزمی ارائه می‌شود، اراضی کلیدی و حساس، راههای دسترسی، موانع طبیعی، پوشش، اختفاء، دیده‌بانی و میدان آتش را مورد تأکید قرار می‌دهد.

اراضی کلیدی و حساس^۳: نیروهای مسلح در طی عملیات رزمی به برتری‌های ویژه‌ای دست می‌یابند که توانایی نگهداری، کنترل یا تخریب زمین حساس و کلیدی را دارند و از نظر استراتژیکی در رده پایین‌تر از نواحی هسته‌ای حساس است. از موارد بارز این نوع اراضی کلیدی و حساس می‌توان به مراکز فرماندهی و مقر نظامی و نیز نقاط گلوگاهی جغرافیایی، مراکز ارتباطی و مخابراتی، تأسیسات لجستیکی، نیروگاهی، سدها، فروگاهها، بنادر، راه‌آهن و تقاطع جاده‌ای اشاره کرد. از آنجایی که فرماندهان ارشد و نیروی تحت فرماندهی آنها دارای دیدگاههای متفاوتی هستند، لذا عوارض یا مشخصه‌های طبیعی در هر رده یا درجه نظامی متفاوت جلوه می‌کنند. برای نمونه، تمامی یک شبه جزیره برای فرماندهان ارشد، اراضی حساس و کلیدی به شمار می‌رود، در صورتی که در رده فرماندهی پایین‌تر، ابتدا شهر ساحلی و سپس پایگاه نیروی دریایی مستقر در آن را زمین حساس و کلیدی می‌دانند و هر چه به رده پایین فرماندهی نزدیک شویم، اسکله و سپس انبارهایی که در اسکله موجود است، زمین حساس و کلیدی به شمار می‌رود.

راههای دسترسی^۴: ارزش راههای خشکی، آبی و هوایی نیز در سطوح فرماندهی تفاوت پیدا می‌کند. دسترسی‌هایی که برای نیروهای خودی از جاذبه برخوردار است، بندرت با طرحهای مانور دشمن سازگاری و تناسب دارند و برعکس دسترسی که برای نیروهای دشمن مناسب است، برای نیروهای خودی جاذب نمی‌باشد. متقابلاً فرماندهان هوشیار اقدام به انتخاب مسیرهایی می‌نمایند که دشمن هرگز آنرا نداند و موجبات غافلگیری دشمن را فراهم می‌آورد.

موانع^۵: موانعی که در سر راه دسترسی به اهداف نظامی قرار دارند، شامل:

مأموریت‌های نظامی	
جنگ غیر متعارف	نبرد تهاجمی (آفندی)
عملیات ضد شورش	نبرد تدافعی (دفاعی)
عملیات ضد تروریستی	نیروهای پاسدار صلح
عملیات روانی	شناسایی
کمک‌های انسان دوستانه	پشتیبانی / لجستیکی
	جستجو و نجات

کاربردهای نظامی

تجزیه و تحلیل لجستیکی	تجزیه و تحلیل تاکتیکی	تجزیه و تحلیل استراتژیکی
تدارکات	زمین حساس (دارای امتیاز نظامی)	ژئوپلیتیک
تعمیر و نگهداری	دیده‌بانی	نواحی محوری و اصلی
حمل و نقل	میدان آتش	قابلیت استراتژیکی
ساخت و ساز	پوشش و اختفاء	نیروهای ائتلافی
مراقبت پزشکی	موانع	زیر ساختها
	راههای دسترسی	

اثرات ناشی از روشهای برخورد (عمل)

اثرات روشهای	اثرات روشهای
انتخاب شده بر نیروهای دشمن	انتخاب شده بر نیروهای خودی

مأموریت‌های نظامی

اهمیت و برجستگی اطلاعات جغرافیایی زمانی مشخص می‌گردد که بتوان آنها را در ارتباط تنگاتنگ با مأموریت‌های نظامی بکار گرفت. فرماندهان نیروهای مسلح در دنیای کنونی باید آمادگی کامل اجرای مأموریت‌های مختلف نظامی را در زمینه‌های مختلف داشته باشند و انجام موفق هر نوع مأموریت با سازماندهی رسمی و یا غیررسمی باتوجه به تجزیه و تحلیل ناحیه جغرافیایی محل مأموریت میسر است.

پیامدهای نظامی

جزئیات شناسایی و تشخیص‌ها، مقوله‌های استراتژی، تاکتیکی و لجستیکی را در بر می‌گیرد. که هر یک به ترتیب خود در حیطه وظایف طرح‌ریزان و برنامه‌ریزان در سطح ملی، فرماندهان نظامی، نیروهای پشتیبانی است که در تدارکات، تعمیر و نگهداری، حمل و نقل، مهندسی پزشکی تخصص دارند.

تجزیه و تحلیل ناحیه‌ای در سطح ملی

تجزیه و تحلیل ناحیه‌ای در سطح ملی موضوعاتی را در بر می‌گیرد که

امراض و بیماریهای بومی منطقه‌ای، مشخصه‌های کمیته و کیفیتی نیروی کارمحل، امور غیرنظامی و عملیات روانی نیاز به تحلیلهایی دارند که خاص مقاصد آنها تهیه شده است.

اوج و نهایت هر تحلیل ناحیه‌ای ارزیابی و مقایسه تأثیرات جغرافیایی بر شیوه‌های عمل نیروهای خودی و دشمن است. بایررسی مقایسه‌ای و ارزیابی می‌توان نتایج حاصله را که مزیت‌ها و معایب را بنحوی شفاهی بیان می‌دارد، مورد استفاده طرحها قرار داد. فرماندهان نظامی در هر رده‌ای که باشند باید تصمیم بگیرند که در کجا؟ چه وقت؟ چگونه؟ و با چه قدرت و توانایی؟ مأموریت محوله را به نحو احسن به انجام رسانند.

۲-۱-۲ نکات مورد توجه در تجزیه و تحلیل ناحیه جغرافیایی

- پایگاه داده‌ای زمانی زیربنای محکمی برای تحلیل ناحیه‌ای بشمار می‌رود که جغرافیای طبیعی، انسانی و سیاسی را مورد توجه قرارگیرد.
- تحلیل‌گران متخصص وقتی به نتایج درست و صحیحی دست می‌یابند که تکنیک‌ها را در زمانهای مختلف آزموده باشند تا مطمئن گردند به کلیه مطالعات و بررسیهای مربوط توجه کافی شده است.
- نیروهای زمینی، دریایی، هوایی و موشکی به‌صورت مجزا اقدام به تحلیل ناحیه‌ای می‌زنند.
- تحلیل‌گران ناحیه‌ای با ارزیابی خود نیازهای خاص هر یک از مأموریتها را برآورده می‌سازند زیرا هر مأموریتی نیاز به تفسیر منحصر بفرد خود را دارد.
- تأثیر عوامل جغرافیایی بر شیوه عمل نیروهای خودی و دشمن از اهمیت یکسانی برخوردار است.
- تحلیل‌های ناحیه‌ای پایدار نبوده، زیرا اهمیت نظامی هر زمینی در مقابل تغییرات فصلی، چرخه‌ای و اتفاقی و نیز مأموریتهای محوله دستخوش نوسان می‌گردد. □

منبع:

صفوی، دکتر سید یحیی: مقدمه‌ای بر جغرافیای نظامی ایران (جلد ۱) - شمال‌غرب و غرب کشور، سازمان جغرافیایی، تهران، ۱۳۷۸.

پاورقی:

- 1) Collins, John M: Military Geography for and the public, Brassey's, WASHINGTON. LONDON, 1998, P.339-341.
- 2) همان منبع، P.340.
- 3) Critical Terrain.
- 4) Avenues of Approach.
- 5) Obstacles
- 6) Observation and Fields of Fire.
- 7) Cover and Concealment.
- 8) Collins, John M: Military Geography for and the Public, Brassey's, Washington. London, 1998, P.343-344.

کوهستانها، رودخانه‌های غیر قابل گذر، باتلاقها، شیب‌های تند، توده‌های عمیق برف، جنگلهای انبوه، اراضی سیلابی، تپه‌های مرجانی، مراکز شهری، میدانی مین، گودالهای ضدتانک، موانع جاده‌ای پلهای منفجر شده و بماند فرودگاه که بر اثر آتش آتشبارها و یا بر اثر اصابت گلوله‌های بمب افکن‌ها پر از حفره و گودال شده‌اند. فاصله و قابلیت دسترسی از راه دریاها هم غیرعادی (کوه یخ، جزایر و تپه‌های مرجانی) است، اما توپوگرافی زیرآب مانعی برای حرکت زیر دریایی بشمار می‌رود. آب و هوای نامناسب معمولاً عملیات را در هوا و دریا باز می‌دارد، اراضی ناهموار و مضرس، معبرهای پروازی را دچار ناپسامانی می‌کند و موانع غیر قابل لمس مثل عدم موقعیت در کسب اجازه پرواز از فراز کشورها عملیات هوایی را با محدودیت روبرو می‌نماید.

دیده‌بانی و میدان آتش^۶: نیروی زمینی در طی هزاران سال برای تصرف یا نابودی مقرهای دیده‌بانی در برجها و قلل و ارتفاعات تلفات سنگینی را متحمل شدند. اگر موانعی چون ناهمواریهای زمین، تراکم روئیندنها و گیاهان، باران، برف و بوران، مه، گردوغبار، دودوغیره در خط دید نباشد، مرتفع‌ترین نقطه بهترین دید را فراهم می‌آورد. تاریکی قابلیت دید در زمین، دریا و هوا را کاهش می‌دهد. مگر اینکه مجهز به وسایل دید در شب باشند.

عوارض توپوگرافی: پوشش گیاهی و ساختمانها کاربرد سلاحهای هوا به زمین و زمین به زمین را محدود می‌کنند.

پوشش و اختفاء^۷: مقرهای فرماندهی نیروهای نظامی، سیستم تسلیحاتی و تأسیساتی آنها از پوشش که همان حفاظت است، بیشتر سود می‌برند تا از اختفاء که صرفاً جلوی دیدن را می‌گیرد. برای مثال، توره‌های استتاری و بوته‌های گیاهی ممکن است که جلوی دید دشمن را بگیرد، ولی هرگز سپر و حفاظت بهتری نیستند. سنگرهای انفرادی در زمین که مانع گلوله و ترکش است، در مقابل حملات شیمیایی بی‌اثر است.^۸

تحلیل ناحیه‌ای از نظر لجستیکی

کارشناسان امور لجستیکی از تحلیلهای ناحیه‌ای که تکیه بر زمین حساس و کلیدی، راههای دسترسی به هدف، موانع، دیده‌بانی، میدان آتش، پوشش و اختفاء دارد کمترین بهره می‌برند. زیرا تمامی تلاش آنها در تدارکات، تعمیر و نگهداری، حمل و نقل، ساخت و ساز و مراقبتهای لازم است، لذا نیاز به اطلاعات بهنگام در خصوص موضوعات متنوعی چون تأثیر آب و هوا و زمین بر نیازهای ویژه غذایی، پوشاک و پناهگاهی، دسترسی به انواع سنگ و الوار مورد نیاز برای ساخت و ساز و نگهداری جاده‌ها، فرودگاهها، پناذر، انبارها و دیگر تأسیسات نظامی، بررسی موانع، تنگناها، راهها و مسیرهای تدارکاتی، وجود یا عدم وجود آب فراوان و موقعیت آلت‌رانیو راههای دستیابی به آب، مسائل و مشکلات بهداشتی،